

ТИББИЁТ ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИ ТАЛАБАЛАРИДА ИНТЕЛЛЕКТ ҲАМДА УНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Мирзаева Шахло Рузмат қизи

*Тошкент педиатрия тиббиёт институти Ижтимоий фанлар, педагогика
ва психология кафедраси катта ўқитувчиси. Ўзбекистон, Тошкент ш.*

Аннотация. Ушбу мақолада олий тиббий таълим талабаларида интеллект ва унинг ривожланиши билан боғлиқ муаммолар ўрганилган. Мақолада юқори даражадаги мавҳум фикрлаш ва муаммони ҳал қилиш кўникмаларини талаб қилувчи мураккаб фанларни ўрганаётган талабаларда интеллектни ривожлантириш хусусиятлари муҳокама қилинади. Мақолада талабаларнинг интеллектини ривожлантиришга ёрдам берадиган омиллар, усуллар ва технологиялар, жумладан, фаол ўқитиш усуллари келтирилган. Шунингдек, талабаларнинг ўз-ўзини тартибга солиш ва ўз-ўзини рағбатлантириш кўникмаларини ривожлантиришга ёрдам берадиган усуллар, шунингдек, талабаларнинг мулоқот ва ижтимоий интеллект кўникмаларини ривожлантиришга ёрдам берадиган усуллар тавсифланган. Мақола маълумотлари ўз касбий малакасини оширмоқчи бўлган олий тиббий таълим ўқитувчилари ва ўзлаштириши даражасини оширишни истаган талабалар учун фойдали бўлиши мумкин.

Калит сўзлар: тиббий таълим, талаба, IQ, EQ, ижтимоий интеллект, қобилият, мулоқот, индивидуал ёндошув, муаммоли таълим, интерактив ўқитиш усуллари.

ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТА И ЕГО РАЗВИТИЯ У СТУДЕНТОВ ВЫСШЕГО МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мирзаева Шахло Рузмат кизи

*Старший преподаватель кафедры «Социальные науки, педагогика и психология» Ташкентского педиатрического медицинского института.
Узбекистан, Ташкент.*

Аннотация. В данной статье исследуются проблемы, связанные с интеллектом и его развитием у студентов высшего медицинского образования. В работе рассматриваются особенности развития интеллекта у студентов, которые изучают сложные науки, требующие высокого уровня абстрактного мышления и навыков решения проблем. В статье представлены факторы, методы и технологии, активные методы обучения, которые могут помочь студентам развивать свой

интеллект. Также описаны методы, которые могут помочь студентам развивать свои навыки саморегуляции и самомотивации, а также методы, которые могут помочь студентам развивать свои навыки коммуникации и социальный интеллект. Работа может быть полезна для преподавателей и студентов, которые хотят развивать свои навыки и повышать уровень обучения в высшем медицинском образовании.

Ключевые слова: медицинское образование, студент, IQ, EQ, социальный интеллект, способности, коммунибельность, индивидуальный подход, проблемное обучение, интерактивные методы обучения

ISSUES OF INTELLIGENCE AND ITS DEVELOPMENT IN STUDENTS OF HIGHER MEDICAL EDUCATION

Mirzaeva Shakhlo Ruzmat kizi

Senior lecturer of the department "Social Sciences, Pedagogy and Psychology" of Tashkent Pediatric Medical Institute. Uzbekistan, Tashkent.

Abstract. *This article explores the problems associated with intelligence and its development in students of higher medical education. The paper discusses the features of the development of intelligence in students who study complex sciences that require a high level of abstract thinking and problem-solving skills. The article presents factors, methods and technologies, active learning methods that can help students develop their intelligence. Methods are also described that can help students develop their self-regulation and self-motivation skills, as well as methods that can help students develop their communication and social intelligence skills. The work may be useful for teachers and students who want to develop their skills and improve the level of study in higher medical education.*

Keywords: *medical education, student, IQ, EQ, social intelligence, abilities, sociability, individual approach, problem-based learning, interactive teaching methods*

КИРИШ

XXI аср ўзига хос интеллектуал қобилиятни, психофизиологик ва психоэмоционал жиҳатдан ривожланганликни талаб этадиган, интеллектуал бойлик ҳукмронлик қиладиган аср. Бугунги кунда юқоридаги хислатларни ўзида мужассамлаштирган инсонларгина юқори муваффақиятларга эришиши мумкин. Шу сабабли таълимнинг вазифаси бугунги ёшларнинг шахсий-индивидуал хусусиятларини ўрганиш, қобилиятларини аниқлаш ва ўзига хос ривожланиш дастури асосида уларни баркамол шахс сифатида тарбиялашдир.

ИШНИНГ МАҚСАДИ

Адабиётлар билан ишлаш, манбаларни ўрганиш ва маълумотлар таҳлили орқали тиббиёт олий ўқув юрти талабаларида интеллект ва универсалантириш масалаларини назарий жиҳатдан ёритишдан иборат.

ҚЎЛЛАНИЛГАН УСУЛЛАР

Адабиётлар билан ишлаш ва назарий таҳлил.

Олинган натижалар муҳокамаси. Ривожланган давлатлар таълимининг индивидуallasштирилганлик хусусияти мамлакат ривожига ва тараққиётида катта роль ўйнайди. АҚШ, Германия, Япония сингари юксак тараққий этган давлатлар таълимида шахс психологияси ҳамда интеллектуал қобилияти (IQ – “intelligence quotient” – шахснинг ақл-заковат даражасини миқдорий баҳолаш, интеллектуал салоҳият коэффициенти) алоҳида ўрганилади. Шунингдек, тобора актуallasлашаётган эмоционал интеллект (EQ – “emotional quotient” – ўзи ва бошқаларнинг ҳис-туйғулари ҳамда муносабатларининг ҳиссий жиҳатини тушуниш, муносабатлар ва мотивация билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишда ҳис-туйғулардан фойдаланиш) – яъни инсоннинг ҳиссий соҳасини самарали тушуниш қобилияти ҳам катта эътибор билан ўрганилмоқда. Ҳар бир таълим оловчи махсус психологик, IQ ҳамда EQ тестларидан ўтказилади. Бу тестлар таълим оловчиларнинг руҳий имкониятлари, ресурслари, қобилиятлари ва хусусиятларини аниқлашга, ўз устида қандай қилиб мустақил ишлашни аниқлашга, касбга тўғри йўналтиришга ёрдам беради [3].

Қобилиятларга алоқадор жиҳатлар бўйича айрим маълумотларни айтиб ўтиш мақсадга мувофиқ: а) қобилиятлар шахснинг психологик индивидуал хусусиятларидир; б) мазкур хусусиятлар билим, кўникма, малакаларни ҳосил қилиш билан боғлиқ; в) шу билан бирга, ушбу хусусиятлар шахснинг билим, кўникма ва малакаларига тааллуқли эмас. Психологик тадқиқотларнинг кўрсатишича, таълим жараёнида ўзлаштириш кўрсаткичи бўйича “қониқарли” таълим оловчи кейинчалик ижобий томонга ўзгариши, бошқа соҳада юксак атижаларга эришиши, ҳатто мутахассисликка ёндош ихтисосликда ўзини кўрсатиши мумкин. Таълим ва ижтимоий ҳаётда “уқувсиз”, “яроқсиз”, “умидсиз” деб баҳоланган инсонлар кейинчалик бирон-бир соҳанинг кучли етакчи мутахассиси сифатида танилиши ҳам мумкин. Бу вазият тескари кўринишга эга бўлган ҳолатлар ҳам мавжуд. Ўзлаштириш кўрсаткичи “аъло” таълим оловчи кейинчалик бирор бир соҳада юқори натижаларга эриша олмаслиги, ўртамиёна мутахассис сифатида баҳоланиши ҳам мумкин. Шунинг учун билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш жараёнида турли қобилиятлар намоён бўлса-да, лекин улар билим, кўникма, малакаларга бевосита тааллуқли эмас. Қобилият ва БКМ моҳият, мазмун ва маъно жиҳатидан бир-биридан тафовут қилади, шу билан бирга уларнинг бирлигини ҳам эътироф этиш мумкин. Қобилиятлар билим, кўникма ва малакаларда акс этмайди, балки уларни эгаллаш динамикасида намоён бўлади. Шахснинг маълум бир фаолиятни муваффақиятли амалга ошириши, билим, кўникма ва

малакаларни эгаллаш динамикасида юзага чиқадиган фарқларда намоён бўладиган лаёқатлар ва потенциал имкониятлар қобилиятларни билдиради. Шунинг учун ҳар бир шахсдан бир хил натижа, бир хил сифат кутиш мумкин эмас, чунки инсонлар ўз қобилиятлари бўйича бир-бирларидан муайян даражада фарқ қиладилар [19].

Қобилиятлар тараққиётининг юксак босқичи, яъни қандайдир мураккаб меҳнат фаолиятини муваффақиятли, мустақил, ижодий ва оригинал тарзда бажариш имконини берадиган қобилиятлар мажмуаси талантни (юнон. “talanton” – қимматбаҳо, ноёб нарса, ирсий, табиий хислат деган маънони англатади) ифодалайди. Талантнинг асосий белгилари: а) муваффақиятни таъминлаш; б) фаолиятни маҳорат билан мустақил бажариш; в) оригиналлик хусусияти, ўзгартирувчанлик, яратувчанлик имкониятининг мавжудлиги; г) қобилият ҳамда истеъдодлар йиғиндисидан иборат эканлиги; д) шахсий индивидуал психологик хислатлиги кабилар.

Қобилиятларнинг намоён бўлиши ва аниқланишида шахснинг қизиқиши муҳим роль ўйнайди. Қизиқиш инсонларнинг дунёқараши, эътиқодлари, идеаллари, яъни унинг олий мақсадлари, эзгу ниятлари, орзу умидлари билан бевосита мужассамлашади ҳамда уларнинг муваффақиятли кечишини таъминлаш учун хизмат қилади. Қизиқиш билимларни онгли, пухта, барқарор англаган ҳолда ўзлаштиришда, кўникма, малакаларни шакллантиришда, шахс қобилияти, зехни, ўқувчанлигини ривожлантиришга, атроф оламни мукамалроқ тушунишга, билим савиясининг кенгайишига ёрдам беради. Қизиқиш мотив сингари борлиқнинг мўъжизакор томонларини билишга, фан асосларини эгаллашга фаолиятнинг турли-туман шакллариغا нисбатан ижодий ёндошишни вужудга келтиради, меҳнатга, таълимга маъсулият билан муносабатда бўлишни шакллантиради, ҳар қайси шахсда ишчанлик, ғайрат-шижоат, эгилмас иродани таркиб топтиришга пухта психологик шарт-шароитлар яратади. Қизиқишнинг психологик моҳиятидан келиб чиққан ҳолда ёндошилганда, қизиқиш, инсонда интилиш, фаоллик, ички туртки, эҳтиёжни руёбга чиқариш манбаи ролини бажаради.

Туғма иқтидорли талабалар ҳақида сўз кетганда, энг аввало, шахс психикасининг ёш хусусиятларини билиш зарур. Қобилият ва иқтидорлилик инсон ҳаёти давомида акс эттириб борилади. Айрим болаларда эрта даврлардан ривожланишнинг айрим самарали кўринишлари: эрта ёшдан бошлаб уларда ривожланишнинг юксак муваффақияти ҳамда ақлий қобилияти кузатилади. Умумий ўрта таълимда алоҳида эътиборни фақатгина ўзлаштиришда орқада қолаётган ўқувчиларгина эмас, балки бошқаларга нисбатан ўқиш ва ўзлаштириш жараёнида юқори муваффақиятларга эришаётган, жамоат ишларида фаол, етакчи ўқувчилар ҳам тортади. Иқтидорли болаларда ақлий қобилиятнинг эрта вужудга келиши,

ривожланиш темпи ота-оналар, педагоглар, жамоатчилик алоҳида эътибор билан махсус ёндошиши лозим, акс ҳолда улардаги иқтидорнинг йўқолишига олиб келиши мумкин. Иқтидорли болаларнинг мактабга қабул қилинишида уларнинг ақлий лаёқатларини ҳисобга олмаслик нафақат ота-оналар учун, балки ўқитувчилар учун ҳам муаммо туғдиради. Иқтидорлилик – бу инсон қобилиятининг ўзига хос такрорланмас индивидуал хусусияти ҳисобланади. Эрта ақлий ривожланиш белгилари бор болалар бир-биридан кўпгина шахсий ва ижтимоий хусусиятлари билан ажралиб туради. Яъни, уларнинг ривожланишида муҳим ҳисобланадиган томонлари ўз-ўзига баҳо бериш, ўз-ўзини танқид қилиш, мулоқотмандлик ва зийраклик каби сифатларида намоён бўлади [4].

Тиббиёт олий ўқув юрти талабалари энг интеллектуал ривожланган талабалар гуруҳларига кирсада, ўқиш даврида улар ҳам интеллектуал ривожланиш билан боғлиқ муаммоларга дуч келадилар. Бу уларнинг таълим жараёнига ва келажақдаги касбий фаолиятига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Қуйида ушбу муаммоларни ва уларни ҳал этиш билан боғлиқ ечимларни кўриб ўтамиз [12]:

1. Стресс ва уйқусизлик: тиббиёт талабалари кўпинча катта ўқув юкламаси, мавзуларнинг мураккаблиги ва ўқитувчиларнинг талабчанлиги билан боғлиқ юқори даражадаги стрессни бошдан кечирадилар. Бу уйқусизлик, когнитив бузилишларга ва концентрация билан боғлиқ муаммоларга олиб келиши мумкин. Ушбу муаммони вақтни тўғри тақсимлаш, тўғри овқатланиш тартибига риоя қилиш, жисмоний фаоллик, дам олиш ва уйқуни яхшилаш, стрессни бошқариш, релаксация ёки бошқа усуллар билан ҳал қилиниши мумкин.

2. Мотивациянинг етишмаслиги: тиббиёт олий ўқув юртларининг баъзи талабалари, агар улар қизиқишлари, ўқиётган фанлари ва келажақдаги касбий фаолияти ўртасидаги боғлиқликни кўрмасалар, мотивация етишмаслиги муаммосига дуч келадилар. Ушбу муаммони ҳал қилиш профессионал учрашувлар, жамоаларда иштиёқ ва мотивацияни топиш, тиббиёт билан боғлиқ лойиҳалар ва тадқиқотларда иштирок этиш, шунингдек, талабага ўқиш ва касбий фаолият ўртасидаги муносабатни тушунишга ёрдам берадиган устоз ёки мураббийни топиш билан боғлиқ бўлиши мумкин.

3. Дидактик уқувсизлик: баъзи тиббиёт талабалари тиббий адабиётларни ўқиш ёки лаборатория жиҳозлари билан ишлашда етарлича тажрибага эга эмаслар. Ушбу муаммони кўшимча тўғарақлар, курслар ва семинарларда қатнашиш, илмий тадқиқотларда иштирок этиш, шунингдек, тажрибали курсдошлар ва устоз-мураббийлар билан ҳамкорлик қилиш билан ҳал қилиниши мумкин.

4. Танқидий фикрлашнинг етишмаслиги: баъзи тиббиёт талабалари илмий мақолалар ёки тадқиқотларга оид адабиётлар билан ишлашда етарли тажрибага эга бўлмагани сабабли вужудга келади. Ушбу муаммони

ҳал қилиш мунозараларда иштирок этиш, илмий мақолалар ва адабиётларни танқидий таҳлил қилиш, шунингдек, илмий тадқиқотларда иштирок этиш билан боғлиқ бўлади.

5. Мулоқот кўникмаларининг етишмаслиги: баъзи тиббиёт талабалари беморлар билан ишлаш тажрибасига эга бўлмагани ёки турли хил маданият ва миллат вакиллари бўлган одамлар билан мулоқот қилиш имконига эга бўлмагани сабабли юзага келади. Коммуникатив кўникмаларнинг етарли даражада ривожланмаганлиги беморлар ва тиббий жамоанинг бошқа аъзолари билан мулоқот қилишда самарасизликка олиб келиши, тиббий ёрдам сифатига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Талабалар самарали мулоқот қилиш кўникмаларини ўрганиши, жумладан, эмпатия, фаол тинглаш, низоларни бошқариш, ишонтириш, симуляция, ролли ўйинлар, турли тиллар ва маданиятларни ўрганиш, беморлар ҳамда тиббий жамоанинг бошқа аъзолари билан ишончли мустаҳкамлаш каби турли усуллардан фойдаланган ҳолда мулоқот кўникмаларини ва ижтимоий қобилиятларини ривожлантириши мумкин.

Таълим берувчи педагоглар учун асосий муаммолардан бири – бу турли интеллект даражасига эга бўлган талабалар гуруҳи билан ишлаш ва уларни ўқитиш жараёнидир. Ушбу муаммони самарали ҳал қилишда педагогга ёрдам берадиган турлича ёндошувларни қўллаш мақсадга мувофиқдир. Бу ёндошувлар қуйидагилардан иборат [20]:

1. Таълимда табақалаштирилган ёндашувдан фойдаланиш. Бу шунингдек, ҳар бир талаба ўзининг ўзлаштириш даражасига қараб ишлаши учун турли даражадаги топшириқлар ва материалларни тақдим этиш керак. Масалан, илғор, фаол, интеллект юқори талабаларга мураккаброқ, интеллект ўрта ва ўртадан паст ривожланган талабаларга эса нисбатан осонроқ топшириқлар бериш мумкин.

2. Фаол ўқитиш, ҳамкорлик ва гуруҳли таълимдан фойдаланиш. Ролли ўйинлар, интерактив усуллар, кичик гуруҳлар билан ишлашда талабалар бир-бирлари билан самарали мулоқот қилишлари, ўрганишлари ва бир-бирларига ёрдам беришлари мумкин. Шунингдек, илғор талабалар ўзлаштириши ўрта ва пассив талабаларга ёрдам беришлари ҳамда фаоллаштиришлари учун кичик гуруҳларни турли мезонларга кўра қайта яратиш мумкин.

3. Муаммоли таълимдан фойдаланиш. Бундай ёндашув талабаларнинг интеллектуал қобилиятларини ҳақиқий муаммоларни ҳал қилиш учун ишлатишга имкон беради, бу эса улар учун янада рағбатлантирувчи ва қизиқарли стимул бўлиши мумкин. Муаммони ҳал қилиш, шунингдек, талабаларга уларнинг қарорлари бошқаларнинг ҳаётига қандай таъсир қилиши мумкинлигини тушунишга ёрдам беради.

4. Таълим технологияларидан фойдаланиш. Турли интеллект даражасидаги талабаларга ўқиш ва ўзлаштиришда ёрдам берадиган кўплаб

онлайн манбалар, виртуал дастурлар, симуляциялар, тренажерлар, компьютер ва мобил иловалар мавжуд. Масалан, ўқиб-ўрганиш учун онлайн платформалар, курслар, интерактив мулоқотлар ва вебинарлардан фойдаланиш мумкин.

5. Индивидуал ёндашувдан фойдаланиш. Ҳар бир талаба ноёб ва оригинал шахс бўлиб, ўзининг кучли ва заиф томонларига эга. Шунинг учун индивидуал ёндашув турли интеллект даражасидаги талабалар билан ишлашнинг энг самарали усулларида ҳисобланади. Бунда индивидуал маслаҳатлар бериш, мослаштирилган топшириқлар бериш ва талабаларнинг интеллектуал қобилиятларини ривожлантиришга ёрдам бериш мумкин.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, тиббиёт олий ўқув юрти талабаларида IQ ва EQни ривожлантиришда қуйидаги ёндошувлар мақсадга мувофиқ ҳисобланади [20]:

1. Эмоционал интеллект (самарали мулоқот қилиш, эмпатия, фаол тинглаш, ишонтириш ва ишончни мустаҳкамлаш, ўз-ўзини тартибга солиш, ҳис-туйғуларни ва хатти-ҳаракатларни бошқариш кўникмалари, стрессни ва низоларни бошқариш ҳамда қийин вазиятларда қарор қабул қилиш қобилияти)ни ривожлантириш талабаларга тиббиёт касбида самаралироқ фаолият кўрсатишига ва муваффақият қозонишларига ёрдам беради.

2. Тўғри овқатланиш, жисмоний фаоллик ва соғлом турмуш тарзи. Жисмоний фаоллик ва соғлом турмуш тарзи талабаларнинг концентрациясини, хотирасини, психофизиологик ва психоэмоционал ҳолатини яхшилашга ёрдам беради. Шунингдек, у талабаларга когнитив функцияни яхшилаш, интеллектни ривожлантириш, ҳис-туйғуларини ва хатти-ҳаракатларини бошқаришга ёрдам беради.

ХУЛОСА

Интеллектуал қобилиятли талабаларни ўқитиш ҳамда касбга тайёрлаш муаммолари катта ижтимоий аҳамиятга эга. Ҳар бир қобилиятли инсон, мутахассис жамият учун ўзига хос интеллектуал бойлик ҳисобланади. Жамиятнинг руҳий потенциали ҳамда унинг моддий ривожланиши кўп ҳолларда олимларнинг, соҳа мутахассисларининг ақлий салоҳияти ва маҳсулдор ишлашига боғлиқ бўлади. Шу нуқтаи назардан, тиббиёт олий ўқув юрти талабаларида ҳам интеллект ва унинг ривожланиши масаласи ўзига хос хусусиятларга эга. Биринчидан, тиббиёт талабалари юқори даражадаги мавҳум фикрлаш ва мураккаб муаммоларни ҳал қилиш қобилиятини талаб қиладиган мураккаб фанларни ўзлаштирадilar. Бу талабаларда мантиқий, клиник фикрлаш ва таҳлилий кўникмаларни ривожлантиришга ёрдам беради. Иккинчидан, шифокорлик ижтимоий касб сифатида шахс, мулоқот, ҳис-туйғу, эмоционал компетенцияга оид билимларни тиббий амалиётда қўллашга ўрганиш давр талабига айланмоқда. Шу билан бирга, ҳар бир талабанинг индивидуал

хусусиятларини ҳисобга олиш ва муайян шахс учун энг самарали бўлиши мумкин бўлган ёндашувлардан фойдаланиш муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Akramova, L. Y., Mirzaeva, S. R. K., Makhametova, D. B., Lutfullaeva, H. A., & Makhametova, (2020) The role of interactive teaching methods in the development of mental activity and the assimilation of students' knowledge at a university // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 09. <https://psychosocial.com/article/22680>
2. Asrarovna, M. N., & Sanakulovna, S. S. (2023). The significance of psychological knowledge for medical students. Journal of Innovation, Creativity and Art, 95–99. <https://jica.innovascience.uz/index.php/jica/article/view/157>
3. Mirzayeva Sh.R. Kasbiy pedagogika // O'quv qo'llanma; Mirzaeva Sh.R. / -Т. «EFFECT-D» nashriyoti. 2022. -164 bet.
4. Mirzayeva Sh.R. The importance of studying emotional intelligence in medical students (2023) // Journal of Innovation, Creativity and Art (JICA), 2023: Special Issue: Интеграция искусства, гуманитарных наук и медицины как средство воспитания эмпатии и критического мышления у студентов, стр. 215-220 <http://jica.innovascience.uz/index.php/jica/article/view/196>
5. Sh.S.Shoyimova, M.K.Xoshimova, Sh.R.Mirzayeva, M.M.Qo'ziboyeva. Ta'lim texnologiyalari. Darslik. // – Т.: «TURON-IQBOL», 2020. 264 bet
6. Sh.S.Shoyimova, Sh.R.Mirzaeva, N.M.Gafurova, G.O.Tulaganova. Pedagogical and psychological features of distance learning in medical higher education // International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity, Vol.13, No. 1, (2022), pp. 07–14 <http://sersc.org/journals/index.php/IJDRBC/article/view/37779>
7. Sh.Shoyimova, Sh.Mirzayeva, U.Qarshiboyeva. Kasbiy ta'lim metodikasi. Darslik. // – Toshkent: «TURON-IQBOL», 2020. 240 bet <http://library.ziyonet.uz/uz/book/126875>
8. Shahlo Ruzmat kizi Mirzaeva, Shoyimova Shohista Sanakulovna, Dilnoza Akhrarovna Usta-Azizova, Gulnoza Tulaganova Olimjon kizi. Study of the problem of emotional intelligence in psychology // ANNALS OF FOREST RESEARCH Vol 65, №1 (2022), pages 7458-7463. <https://www.e-afr.org/article/view/7458.html>
9. Shoyimova Sh.S., Mirzaeva N.A., Sh.R.Mirzaeva. Problems of the formation of professional qualities in medical students // International Journal of Aquatic Science, ISSN: 2008-8019, Vol 12, Issue 03, 2021, 2952-2963. http://www.journal-aquaticscience.com/article_138688.html
10. Акрамова Л.Ю., Мирзаева Ш.Р. Графические организаторы как средства развития клинического мышления у студентов медвуза // Экономика и социум. – 2015. – №. 2-1. – С. 143-146. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25095576>

11. Ахмедова, М.А., Алимова, М.М., & Жабборова, Ю.Ж. (2015). Значение развития духовно-нравственной культуры у студентов медицинского вуза. Научный аспект, (1-2), 130-133.
12. Гайнутдинова Л. Ўқувчиларнинг қизиқиши, мойиллиги ва қобилиятига мос касб-хунар танлай олиш жараёни. http://fikr.uz/blog/talim_fan_taraqqiyoti/9112.html
13. Гафурова, Н.М., & Абдалова, З.Д. (2018). Эффективность управления учебным процессом в современных условиях. Наука и образование сегодня, (5 (28)), 99-100.
14. Мирзаева Ш.Р. Формирование мотивации у будущих педиатров на занятиях по педагогике и психологии // Экономика и социум. – 2014. – №. 2-3. – С. 498-501. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22779312>
15. Мирзаева Ш.Р., Мирзаева Н.А. Психолого-педагогические дисциплины в подготовке врачей и медсестер высшей квалификации // Экономика и социум. – 2015. – №. 2-3. – С. 580-582. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25093203>
16. Мирзаева Ш.Р., Шойимова Ш.С., Мирзаева Н.А. Тиббий таълимда талабаларни мотивлаштириш ва фаоллаштириш хусусиятлари // Ташкент, ТашПМИ, журнал" Педиатрия. – 2020. – №. 2. – С. 290-294.
17. Мирзаева Ш.Р., Шорустамова М. Волевые качества личности студента и их развитие // Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості, 2022. – №. 11 (134). – С. 35-38. <https://cyberleninka.ru/article/n/volevye-kachestva-lichnosti-studenta-i-ih-razvitie>
18. Мирзаева Ш.Р., Мирзаева Н.А., Файзуллаев З., Муродхужаев С. "Ассесмент" – ўқитиш жараёни самарадорлигини оширувчи технология сифатида // Интернаука: электронный научный журнал. № 10(14). Часть 4. – М., Изд. «Интернаука», 2017 йил, 48-50 бетлар. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29222178>
19. Мирзаева Ш.Р., Шойимова Ш.С., Мирзаева Н.А. Ўқитишда таълим олувчиларнинг интеллектуал қобилиятларини аниқлаш ва индивидуал ёндашувни ташкил этиш муаммолари // "Халқаро ҳамкорлик ва инновациялар – тиббий таълим ислохотларининг асосидир" Республика ўқув-услугий конференцияси ТошПТИ, 2018 йил 28 декабрь, 136-140 бетлар.
20. Мухаммедов М. Истеъдодли ёшлар қобилиятини рўёбга чиқаришда таълимнинг ўрни. <http://uza.uz/oz/education/zbekistonlik-fan-arbobi-istedodli-yeshlarimiz-obiliyatini-r--14-02-2018>
21. Умаров Б.М., Шойимова Ш.С. Касбий психология. Дарслик. «LESSON PRESS» Тошкент, 2018.
22. Уста-Азизова Д.А. и др. Процесс развития подготовки студентов к будущей профессиональной деятельности врача // Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості= Голопристанский районный центр занятости, 2021. – №. 7-2. – С. 25-27.

23. Хурсанова Д.Х., Уста-Азизова Д.А., Абдуллаева О.Ю. Структура проблемного обучения студентов в медицинских вузах // Молодой ученый. – 2017. – №. 8. – С. 374-376.

24. Шойимова Ш.С. Мутахассис шахсининг касбий камолоти масалалари. Интернаука №19 (195), часть 6, 2021 г. С 19-21.

25. Шойимова Ш.С. Психологические подходы к разрешению межличностных конфликтов. Экономика и социум. Научно-практический журнал. 2-5 (15), 2015 г. С 148-151.

26. Шойимова Ш.С., Мирзаева Н.А., Мирзаева Ш.Р. Тиббий таълим жараёнида педагогик-психологик ёндашувлардан самарали фойдаланиш масалалари // “Педиатрия” журнали 4-сон, 2021 йил, 206-208 бетлар

27. Тагаев, Мамаразак. "Ўзбекистонда 1960-1980 йиллардаги пахта якка хокимлиги даврида болалар соғлигига таъсир кўрсатган омиллар." Общество и инновации 2.9/S (2021): 216-223.

28. Мирзаева, Н. А., Л. Ю. Акрамова, and З. Ш. Жаббарова. "Влияние индивидуальных особенностей личности на выбор профессии." Теория и практика современной науки 6 (2018): 420-423.

29. Tulaganova, G. A. "PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF DEVELOPMENT TRAINING AND PROFESSIONAL MOTIVATION OF STUDENTS." Актуальные проблемы мирового научного пространства. 2019.